

Список літератури

1. Булгаков С. Основные проблемы теории прогресса. — М., 1990.
2. Дж. Сантаяна. Прогресс в философии. // Вопросы философии. — 1992, №4.

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т.Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Сутність людини. Проблеми антропосоціогенезу

Як особлива філософська дисципліна філософська антропологія виникла в 1928 році, дякуючи працям М.Шелера (1874–1928 рр.), Г.Плеснера (1892–1967 рр.) та ін. В ній ставиться завдання — розвиваючи тенденції, закладені в попередніх філософських вченнях та використовуючи дані конкретних наук про людину (біології, психології, соціології), відтворити цілісне розуміння людини.

Таким чином, що ж таке людина? На це питання в історії філософії давались різноманітні відповіді.

Філософи античності тривалий час розглядали людину як образ космосу, як „малий світ”, як мікрокосмос. Знання про людське та природне часто ототожнювались. Але вже платонізм розуміє людину як комбінацію душі і тіла. Душа належить вічному об’єктивному світові ідей, а тіло є тільки її тимчасовим носієм. Аристотель наполягає на тому, що природа людини є подвійною, вона складається з душі та тіла.

У середньовіччі християнська філософія (схоластика) розглядає людину як образ Бога. Душа вічна і є подихом самого Бога, а тіло створене Богом на певний час з „праху земного”. Тому відноситись до людини треба відповідно: до душі з найвищою повагою, а до тіла з найбільшою зневагою.

Філософія епохи Ренесансу розглядає людину як автономну істоту, як живу цілісність, при цьому вона робить акцент на її тілесності — адже „людина створена за образом та подобою Бога”, значить і тілесно вона є „боголюдиною”. Звідси бере початок прямий шлях до атеїзму.

У Новий час (Р.Декарт, Б.Паскаль) вважається, що мислення є єдиним достовірним свідченням людського існування. Саме мислення й серце підносять людину, а не простір і час.

За допомогою простору та часу Всесвіт охоплює та поглинає людину, але за допомогою думки людина здатна охопити Всесвіт. Природа людини суперечлива, тому що в ній поєднуються дух та матерія; вона також є полем боротьби розуму та пристрастей.

У класичній німецькій філософії існувало розмаїття думок про природу людини. Так, для Канта сутність людини є подвійною. Вона належить як світові природи, де панує необхідність, так і світові свободи. Специфіка людини визначається її трансцендентальністю та моральною свободою поведінки.

Для Гегеля людина є носієм загальнозначимого об’єктивного духу, суб’єктом духовної діяльності, який створює світ культури. Л.Фейербах повертає людину в центр

філософських досліджень, — вона розглядається як чуттєво тілесна істота — з боку здоров'я, сили, краси тощо.

Марксизм вважає людину істотою практичною — визначальною в розумінні природи людини є праця. Суспільне буття визначає свідомість людини, а також детермінує всі інші властивості особистості.

У філософії життя на перший план характеристики природи людини виходять позарозумові здатності людини: відчуття (Ф.Якобі), воля (А.Шопенгауер), інтуїція (А.Бергсон), несвідоме (З.Фрейд).

Згідно з феноменологією Е.Гусерля, специфіку людини визначає чуттєвість, а саме процес переживання, спрямований на зовнішній світ, від якого людина невіддільна.

Таким чином, було з'ясовано, що людина є єдністю тілесного та душевного. В сучасній науці замість терміну „душа” використовують термін „психіка” або „духовний світ” людини.

В основі специфіки людини лежать, по-перше, її духовність; по-друге, символізація нею власного духовного світу в різних сферах своєї діяльності — в праці, мові, культурі; по-третє, градація психіки всередині самої себе: відчуття й думка, свідомість та несвідоме, воля та інтуїція. Тобто мова йде про психіку, свідомість, розум, відчуття, думки, волю тощо як про визначальні в природі людини. І дійсно, вони визначають специфіку людини, але не вичерпують її сутності.

З іншого боку, людина є природною істотою, живим чуттєвим предметом, який предметним, діяльнісним способом відноситься до предметного світу. Непредметна істота — недійсна, нечуттєва, а тільки мислима, уявна, продукт абстракції.

Тому, вже в рамках діяльнісної парадигми — виділимо такі критерії, які відрізняють людину від її тваринних предків:

- тварина не виробляє, а людина виробляє;
- тварина будує тільки у відповідності до мірки та потреби свого виду, а людина — за міркою будь-якого виду, а також за законами краси;
- тварина діє у відповідності до фізичної потреби, вузько, утилітарно, а людина, коли є вільною від фізичної потреби, діє чисто по-людськи, універсально;
- тварина безпосередньо є тотожною своїй життєдіяльності, а людина робить свою життєдіяльність своїм предметом; її діяльність вільна і досягає своєї вищої форми — самодіяльності.

Таким чином, життєдіяльність людини, яка базується на власне людській психіці, і виокремлює людину з тваринного світу.

Виокремлення людини з тваринного світу є таким же велетенським стрибком, як і виникнення живого з неживого. Єдиної, однозначної відповіді про характер цього процесу у філософів немає, тому існують різні концепції антропосоціогенезу (одночасне становлення людини та суспільства). Так, крім усім відомої теологічної концепції походження людини існують ще трудова теорія та позапланетарна. Загальна суть трудової теорії полягає в тому, що предки людини з невідомих причин виявилися непристосованими до різкої зміни умов проживання. У процесі звичайної біологічної еволюції така ситуація могла мати лише два виходи: або загибель непристосованого виду, або його сприятлива мутація (наприклад, різке збільшення маси тіла, фізичної сили), що приводить до утворення нового виду. Однак поява людини виявилась чимось третім, що і дістало назву антропосоціогенезу: виник не просто новий вид (людина), а принципово новий (соціальний) спосіб існування.

Для такого стрибка предки людини мали необхідні біологічні передумови: унікальний мозок, здатний не лише до умовно-рефлекторної, а й до конструктивної,

творчої діяльності; прямоходіння, яке вивільнило передні кінцівки; розвинута кисть руки, придатна до праці; утворення членороздільних звуків тощо.

Праця, мислення, мова були в передлюдині у вигляді можливостей. Реалізувавшись, вони врятували її у тій проблемній ситуації, в якій вона опинилася. Від пристосування до природи людина перейшла до перетворення її, до праці.

Праця нерозривно пов'язана з розумом; вони одночасно з'являються і потім постійно вдосконалюють один одного. А спільна праця, що заснована на застосуванні необхідних знань і штучно створених знарядь, розподілу продукту цієї праці,— у свою чергу змінює і характер людського спілкування. Адекватним засобом організації спільних дій, збереження й передачі знань, виявлення норм спілкування(звичаїв, норм моралі і права тощо) стає мова.

Так з'являється людина — істота, здатна до праці, соціально-детермінованого життя і спілкування на основі діяльності свідомості (розумного ставлення до дійсності).

Але, незважаючи на те, що вказана концепція претендує на науковість і має великі досягнення в поясненні походження людини, антропосоціогенез і сьогодні багато в чому здається загадковим. Найперше, мається на увазі проблема „відсутньої ланки”: вважається, що людина вийшла з мавпи, але емпірично фіксованої форми „мавполюдини” так і не було знайдено.

Більше того, період, який відділяє суто тваринний світ від масової, повсюдної та помітно розвиненої людини (існування групами, наявність мови, знарядь праці, здобування вогню тощо), складає „планетарну мить” — приблизно тисячу років. І хоча неминуче має існувати інший період антропосоціогенезу — 3–3,5 млн. років, практичного підтвердження ця цифра не знаходить.

Для пояснення цієї проблеми можна використати аргументацію Тейяра де Шардена про те, що феномен людини виникав зсередини, тому не залишив морфологічних змін. Проте залишається загадкою, чому це сталося.

Позапланетарну версію походження людини пробувала, зокрема, розробляти радянський нейрофізіолог, академік Бехтерева Н.П. Вона відзначає, що земні вимоги до мозку є набагато нижчими за його можливості, що може свідчити про його позаземне походження. Але такої планети ми не знаємо, тому треба згодитись з висновком самої Бехтерєвої: „В нашій еволюції багато незрозумілого”.

Список літератури

1. Андрущенко В.М., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. — К., 1996.